

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Єлизавета Копельців-Левицька

СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Методичні матеріали до семінарських занять

**Дрогобич
2024**

УДК 347.6(0.72)

К 65

Рекомендовано до друку вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка як методичні матеріали до семінарських занять
(протокол № 10 від 22.06.2017 р.)

Рецензенти:

Світлана Біла – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Олександра Проць – кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск: Василь Ільницький, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Копельців-Левицька Єлизавета.

Сімейне право України : методичні матеріали до семінарських занять : навчально-методичний посібник. Видання друге, доповнене та перероблене. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024. 32 с.

Навчально-методичний посібник укладений відповідно до програми курсу «Сімейне право України» для усіх спеціальностей Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Посібник містить теми семінарських занять з методичними порадами та відповідною літературою.

© Є. Копельців-Левицька
© Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, 2024

З М І С Т

Вступ	4
Тематика семінарських занять	5
Тема 1. Сім'я. Загальні засади правового регулювання сімейних відносин	6
Тема 2. Шлюб. Недійсність шлюбу	8
Тема 3. Припинення шлюбу	11
Тема 4. Правовий режим майна подружжя	13
Тема 5. Особисті немайнові та майнові правовідносини батьків та дітей	17
Тема 6. Усиновлення	20
Тема 7. Інші форми влаштування дітей, які позбавлені батьківського піклування	23
Питання для підсумкового контролю	26
Методичні поради до підготовки індивідуального завдання	28
Примірна тематика індивідуальних завдань	29
Нормативно-правові джерела до всього курсу	30

ВСТУП

Сімейні відносини є самостійним напрямом правового регулювання. Він охоплює такі життєво важливі питання, як умови укладання шлюбу та порядок його розірвання, особисті немайнові та майнові права й обов'язки подружжя, відносини батьків і дітей тощо. На правове регулювання цих відносин впливають місцеві звичаї та традиції, важливе значення мають моральні норми суспільства. Також існує необхідність забезпечення поєднання імперативного правового регулювання та гарантування конституційного права людини на недоторканість її особистого і сімейного життя. Все це зумовлює суспільну значущість і складність правового регулювання шлюбно-сімейних відносин. Указане вище диктує необхідність вивчення дисципліни «Сімейне право України», хоч вона належить до вибіркових дисциплін для усіх спеціальностей.

Мета дисципліни – сформувати у студентів знання сімейного законодавства, всебічного й глибокого розуміння природи і сутності сімейно-правових відносин, підготувати висококваліфікованих фахівців до практичної діяльності.

Завдання посібника – скерування студентів під час підготовки до семінарських занять у правильне русло, яке полегшує їхню науково-пошукову роботу, допомагає розібратися у непростих питаннях теорії та практики сімейного права, а також формує вміння використовувати їх у повсякденному житті.

Навчальний посібник укладено відповідно до програми навчальної дисципліни «Сімейне право України» для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх напрямів підготовки, схваленої на засіданні науково-методичної ради Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка (протокол № 8 від 17 жовтня 2023 р.)

Посібник містить методичні розробки до семінарських занять як однієї із форм організації освітнього процесу. Розроблено плани семінарських занять і методичні поради, а також список літератури і нормативно-правових актів. Запропонована тематика індивідуальних завдань і укладений короткий словник основних термінів.

При підготовці до семінарського заняття студентові необхідно ґрунтовно опрацювати рекомендовану літературу, підготувати розгорнуті й аргументовані відповіді на питання. На семінарських заняттях можуть використовуватися такі форми роботи, як співбесіда, дискусія, доповіді, розв'язування практичних задач, презентації тощо. Оцінювання відповіді студента відбувається з урахуванням їхньої правильності та повноти, ступеня використання наукових джерел, вміння поєднувати теорію з практикою, логічності й аргументованості викладу, культури мови.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Тема	К-сть годин
1.	Сім'я. Загальні засади правового регулювання сімейних відносин	2
2.	Поняття шлюбу. Недійсність шлюбу	2
3.	Припинення шлюбу	2
4.	Правовий режим майна подружжя	2
5.	Особисті немайнові та майнові правовідносини батьків та дітей	2
6.	Усиновлення.	2
7.	Інші форми влаштування дітей, які позбавлені батьківського піклування	2
	Усього	14

Тема 1. СІМ'Я. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН

План

1. Поняття та функції сім'ї.
2. Суб'єкти сімейних правовідносин.
3. Поняття та види сімейних правовідносин. Акти цивільного стану.
4. Підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин.

Нормативно-правові акти

- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
- Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок : постанова Верховної Ради України від 05.03.1999 № 475-XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475-14#Text>.
- Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2003 року. *Офіційний Вісник України*. 2003. № 48. С. 23–34.

Література

- Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право : підручник. Київ : Право, 2022. 320 с.
- Грищенко О. П., Єфремова О. П. Джерела правового регулювання сімейних відносин в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 1. С. 38–41. DOI <https://doi.org/10.15421/392108>.
- Дякович М. М. Сімейне право України: навчальний посібник. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.
- Кожевникова В., Козловський А. Місце сімейного права у системі приватного права України. *Право України*. 2015. № 8. С. 129–135.
- Менджул М. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2019. 420 с. : табл.
- Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
- Сімейне право : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора та канд. юрид. наук, доц. В. Ю. Євко. Харків : ХНУВС, 2016. 511 с.

- Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
- Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
- Чурпіта Г. В. Суб'єктивні сімейні права та охоронювані законом інтереси як об'єкт судового захисту. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 130–136.
- Явор О. Категорія юридичних фактів у сімейному праві: теоретичне і практичне значення. *Право України*. 2016. № 3. С. 229–233.

Методичні поради

Розглядаючи **перше** питання, необхідно з'ясувати зміст поняття сім'ї та її функції у суспільстві. Розкрити такі основні функції створення сім'ї, як: гедоністичну, валеологічну, функцію психологічного притулку, народження дітей, навчально-виховну, економічну, охоронно-захисну. При цьому звернути увагу на значення кожної функції для існування повноправного інституту сім'ї.

Висвітлюючи **друге** питання, важливо назвати учасників сімейних відносин та визначити лінії кровного споріднення (прямі та побічні), опираючись на положення Сімейного кодексу України (далі – СК України). Потрібно звернути увагу, що у СК України унормовані відносини не між усіма членами сім'ї, і назвати осіб, які не охоплені правовим регулюванням.

Розглядаючи **третє** питання, необхідно врахувати, що сімейним правовідносинам притаманні загальні та спеціальні ознаки. Варто з'ясувати, чи можуть до сімейних правовідносин застосовуватися норми цивільного права. Назвати коло осіб, між якими можуть укладатися сімейні договори. Далі доцільно визначити, які нормативні документи регулюють державну реєстрацію актів цивільного стану. Перелічити, які події та дії із сімейного життя підлягають обов'язковій державній реєстрації.

Розкриваючи **четверте** питання, потрібно з'ясувати, як виникають, змінюються, припиняються на підставі різноманітних юридичних фактів сімейні відносини. Навести приклади юридичних фактів і класифікувати їх. Також слід відповісти на такі питання: яка роль звичаю у сімейних відносинах? при прогалинах законодавства у сімейному праві частіше використовується аналогія права чи аналогія закону? Аргументувати відповідь необхідно прикладами.

Тема 2. ПОНЯТТЯ ШЛЮБУ. НЕДІЙСНІСТЬ ШЛЮБУ

План

1. Поняття та ознаки шлюбу.
2. . Умови укладання шлюбу.
3. Правове значення державної реєстрації шлюбу.
4. Поняття та правова природа недійсності шлюбу.

Нормативно-правові акти

- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
- Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2003 року. *Офіційний Вісник України*. 2003. № 48. С. 23–34.
- Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>.
- Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005. *Офіційний вісник України*. 2005. № 40.
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Література

- Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право : підручник. Київ : Право, 2022. 320 с.
- Булеца С. Б., Ревуцька І. Е. До питання про поняття та ознаки шлюбу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 50. Т. 1. С. 56–61.
- Войнаровська О. Фактичні шлюбні відносини як одна з форм співжиття жінки та чоловіка. *Юридична Україна*. 2015. № 3. С. 44–54.
- Давидова Н. О. Інститут шлюбу в американському праві. *Форум права*. 2012. № 1. С. 228–233.
- Дякович М. М. Окремі проблеми визнання шлюбу недійсним за законодавством України. *Юридичний бюлетень*. 2022. Вип. 24. С. 33–40. DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.24.04>.
- Дякович М. М. Сімейне право України: навчальний посібник. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.

- Менджул М. В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2(14). С. 149–157.
- Пилипенко А. А., Левицька С. І., Левдик А. А. «Шлюб за добу»: пілотний проект чи нова законодавча підстава для реєстрації за скороченою процедурою. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 18. С. 66–73.
- Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
- Сімейне право : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора та канд. юрид. наук, доц. В. Ю. Євко. Харків : ХНУВС, 2016. 511 с.
- Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
- Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
- Шлюб з неповнолітньою особою: що каже закон / *Юридична газета online*. 21.12.2022. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/osnovni-pitannya-nadannya-prava-nashlyub-nerovnolitniy-osobi.html>.
- Явор О. А. Адаптація сімейного права України до стандартів європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 4. Т. 1. С. 134–137.

Методичні поради

У межах **першого** питання необхідно звернути увагу на поняття шлюбу за СК України та його обов'язкові ознаки. До таких ознак належить: моногамність (одношлюбство); різностатевість (союз чоловіка та жінки); рівноправність осіб; укладається з метою створення сім'ї; підлягає державній реєстрації, відповідно, захищається державою.

Розгляд **другого** питання потрібно розпочати із аналізу умов укладання шлюбу – позитивних і негативних. До перших належать: досягнення шлюбного віку; добровільність шлюбу. Негативними умовами є перешкоди для укладення шлюбу, наприклад, неможливе укладення шлюбу між близькими родичами або якщо жінка чи чоловік уже перебувають у шлюбі. Необхідно ознайомитися з ст. 26 СК України, в якій закріплений вичерпний перелік осіб та умов, за яких шлюб не може бути укладений.

У **третьому** питанні потрібно висвітлити порядок реєстрації шлюбу, урегульований статтями 27–35 СК України. Законом закріплені певні обов'язки органів РАЦСу при прийнятті заяви (ст. 29 СК України), а також права та

обов'язки осіб, які подають заяву (ст. 30 СК України). Місцем реєстрації шлюбу є приміщення, де розташований РАЦС, або інше місце за заявою осіб, які укладають шлюб. Важливо з'ясувати, коли реєстрація шлюбу відбувається швидше, ніж через місяць від подання заяви. Приділити увагу процедурі «Шлюб за добу» та проаналізувати статистику укладення таких шлюбів за останній рік.

У **четвертому** питанні необхідно охарактеризувати обставини, що зумовлюють визнання шлюбу недійсним. Особливої уваги потребує поняття «фіктивний шлюб». Доцільно проаналізувати статистику (за останні п'ять років) шлюбів, які суд визнав недійсними, які основні причини вказані у судових рішеннях. Необхідно назвати правові наслідки недійсності шлюбу. Водночас наголосити, які особисті немайнові права зберігаються в особи після визнання шлюбу недійсним. Не зайвим буде правовий аналіз шлюбу неукладеного і шлюбу недійсного.

Тема 3. ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ

План

1. Підстави припинення шлюбу.
2. Розірвання шлюбу в судовому порядку.
3. Визнання розірвання шлюбу фіктивним.
4. Момент припинення шлюбу. Правове значення реєстрації розірвання шлюбу.
5. Правові наслідки встановлення режиму окремого проживання.

Нормативно-правові акти

- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
- Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : наказ Міністерства юстиції України від 18.11.2003 року. *Офіційний Вісник України*. 2003. № 48. С. 23–34.
- Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07#Text>
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Література

- Аблятіпова Н. А. Правова природа фіктивного шлюбу за сімейним законодавством. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 2. С. 107–109.
- Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право : підручник. Київ : Право, 2022. 320 с.
- Грицишина Л. В. Правові наслідки припинення шлюбу за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 4. С.183–187. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.4.31>.
- Дякович М. М. Сімейне право України : навчальний посібник. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.
- Дякович М. М. Припинення шлюбу внаслідок його розірвання за сімейним законодавством України. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 125–131.

- Оксанюк О. До питання про порядок встановлення, зміни та припинення режиму окремого проживання подружжя у сімейному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1 (25). DOI <https://doi.org/10.35774/app2021.01.094>.
- Райчук А. Розірвання шлюбу органом реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя. *Юридична Україна*. 2008. № 6. С. 68–75.
- Розгон О. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності між правовими наслідками на прикладах судової практики. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2018. № 9 (46). С. 25–35.
- Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
- Сімейне право : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора та канд. юрид. наук, доц. В. Ю. Євко. Харків : ХНУВС, 2016. 511 с.
- Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
- Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.

Методичні поради

Розкриваючи **перше** питання, необхідно охарактеризувати підстави припинення шлюбу, визначені ст. 104 СК України. Перша підстава – смерть одного з подружжя чи оголошення його померлим у судовому порядку. Друга – це розірвання шлюбу органом РАЦСу або судом. Треба конкретизувати, коли розірвання шлюбу відбувається за спрощеною процедурою (через РАЦС), а коли через суд. Варто також з'ясувати, чи може обмежуватися право на подання позову про розірвання шлюбу.

У **другому** питанні потрібно висвітлити судовий порядок розірвання шлюбу. Існують два варіанти: а) особа, яка бажає розлучитися, подає позовну заяву в суд, а другий з подружжя заперечує проти такого рішення. В таких випадках суд може застосовувати заходи щодо примирення подружжя, якщо є ще ймовірність для збереження сім'ї. Важливо з'ясувати, які строки для примирення передбачені у СК України; б) другий спосіб стосується осіб, які прийняли спільне рішення не продовжувати свої шлюбні стосунки. Таке подружжя укладає договір про місце проживання дітей та порядок їхнього утримання і подає спільну заяву до суду. Окремо необхідно розкрити порядок розірвання шлюбу за наявності між подружжям шлюбного договору. Уваги потребують причини, передбачені СК України, за яких припинення шлюбу неможливе, або відкладається на певний строк (проаналізуйте статтю 114 СК).

У **третьому** питанні варто охарактеризувати, коли розірвання шлюбу визнається фіктивним, на основі ст. 108 СК України, а також навести приклади судових рішень щодо фіктивного розлучення. З'ясувати правові наслідки фіктивного розірвання шлюбу та коло осіб, які можуть заявити про такий шлюб у відповідні органи.

У **четвертому** питання потрібно звернути увагу на момент припинення шлюбу в разі його розірвання. Наприклад, при розриванні шлюбу органом РАЦСу він припиняється у день реєстрації відповідного рішення. Якщо ж шлюб розірвав суд, він припиняється у день, коли рішення суду набуло чинності.

У **п'ятому** питанні необхідно охарактеризувати порядок встановлення для подружжя режиму окремого проживання (інакше – сепарація). Рішення про сепарацію приймає суд за ініціативою подружжя або одного з них, якщо для цього є певні підстави. Треба визначити, які саме підстави передбачені для сепарації в СК України та які правові наслідки породжує цей режим. Варто звернути увагу на проблемні аспекти режиму окремого проживання, які виникають у процесі його практичного застосування.

Тема 4. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНА ПОДРУЖЖЯ

План

1. Характеристика майнових правовідносин у сім'ї. Правовий режим власності подружжя.
2. Правовий режим окремих об'єктів у складі майна подружжя.
3. Роль шлюбного договору та інших угод у регулюванні майнових відносин між подружжям.
4. Укладення подружжям договорів щодо спільного майна між собою та з іншими особами.
5. Поділ майна подружжя. Особливості поділу об'єктів нерухомості.
6. Зобов'язання подружжя по утриманню.

Нормативно-правові акти

- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Література

- Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні : монографія. Луганськ : РВР ЛДУВС, 2006. 224 с.
- Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право : підручник. Київ : Право, 2022. 320 с.
- Верховець К. С. Щодо питання договірному порядку надання утримання між подружжям. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 127–130.
- Дякович М. М. Сімейне право України : навчальний посібник. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.
- Дякович М. М. Правова природа заповіту подружжя за законодавством України (Legal Nature of the Will of Spouses under the Legislation of Ukraine). *Journal of Advanced Research in Law and Economics; Craiova*. Vol. 9, Iss. 5(35), (Fall 2018). P. 1637–1642.
- Карпенко Р. В., Зибіна А. С. Правова природа інституту шлюбного договору в Україні. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 42–47. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.6>.

- Некрасова О. Договірне регулювання сімейних відносин. *Право України*. 2013. № 10. С. 53–65.
- Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 301 с.
- Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
- Сімейне право : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора та канд. юрид. наук, доц. В. Ю. Євко. Харків : ХНУВС, 2016. 511 с.
- Сімейне право України : підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
- Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
- Спасибо-Фатєєва І. Права подружжя на майно приватного підприємства. *Право України*. 2012. №11–12. С. 294–304.
- Спасибо-Фатєєва І. Правові режими спільного майна подружжя. *Право України*. 2013. № 10. С. 77–84.
- Фурса С. Я., Фурса Є. І. Режим спільної сумісної власності подружжя на майно в Україні: необхідність запозичення іноземного досвіду. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 303–313. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.51>.

Методичні поради

Розглядаючи **перше питання**, необхідно визначити, які правовідносини майнового характеру можуть виникати у подружжя. Для цього слід з'ясувати відносини подружжя щодо особистого майна кожного з них; назвати договори, які може укласти подружжя між собою, для регулювання майнових стосунків; які спеціальні правила щодо спільного майна подружжя передбачено законодавством?

У **другому** питанні доцільно розглянути ч. 1 ст. 57 СК України, що містить перелік особистого майна подружжя. Варто визначити, які умови переходу майна з особистої власності у спільне майно подружжя, та навести відповідні приклади. Висвітленню підлягає правовий статус окремих об'єктів: речей індивідуального користування (одяг, аксесуари, ювелірні прикраси, засоби гігієни та ін.), які задовольняють щоденні потреби кожного з подружжя; премій та нагород; банківських вкладів; частки в статутних капіталах господарських товариств; результатів права інтелектуальної власності; цінних паперів, лотерейних білетів і виграшів по них.

У **третьому** питанні необхідно звернути увагу на ч. 1 ст. 92 СК України. Вітчизняне законодавство передбачає можливість укладення шлюбного договору як подружжям, що вже перебуває у шлюбі певний час, так і особами, які подали заяву до органу РАЦСу. Відповідно треба з'ясувати, з якого моменту починає діяти шлюбний договір для подружжя і для наречених. Докладно необхідно зупинитися на умовах шлюбного договору, акцентуючи, що вони можуть стосуватися лише майнових відносин. Можна навести приклади держав, законодавство яких допускає регулювання за допомогою шлюбного договору особистих немайнових відносин подружжя (Німеччина, Франція). Варто з'ясувати, за яких умов шлюбний договір визнається недійсним і чи можна розірвати його в односторонньому порядку?

Четверте питання передбачає аналіз договорів, які подружжя може укласти між собою, та їх основних ознак. Окремо варто визначити особливості договору про виділ зі складу усього майна частки одного з подружжя та його правові наслідки. Доцільно звернути увагу на судову практику у спорах щодо відчуження одним із подружжя своєї частки на користь іншого без виділу цієї частки. Нормативною основою для відповіді слугуватимуть статті 64, 66, 69, 70, 78, 89 СК України.

У межах **п'ятого** питання необхідно з'ясувати порядок поділу спільного майна подружжя як при розірванні шлюбу, так упродовж трьох років після розлучення. Необхідно визначити, яке майно підлягає поділу; порівняти поділ майна в добровільному та судовому порядку. Варто звернути увагу, як розподіляються неподільні речі, речі для професійних занять, які належали подружжю. Відповідь бажано підтвердити прикладами із судової практики.

У **шостому** питанні найперше слід наголосити, що, відповідно до ст. 75 СК України, дружина, чоловік зобов'язані матеріально підтримувати один. Відтак необхідно висвітлити зміст права на утримання, назвати, за яких умов настає таке право і навести відповідні приклади із судової практики.

Окремого аналізу потребують межі права на утримання, яке має дружина під час вагітності та до досягнення дитиною одного року. Доцільно знайти приклади судових рішень, якими суд зобов'язав недобросовісного чоловіка утримувати дружину у вказаний період.

Тема 5. ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ТА МАЙНОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ

План

1. Характеристика окремих особистих немайнових прав дітей.
2. Порядок та правові наслідки відібрання дітей без позбавлення батьківських прав.
3. Правова характеристика процедур позбавлення та поновлення батьківських прав.
4. Особливості управління майном дітей. Аліментні зобов'язання по утриманню батьками дітей та повнолітніх непрацездатних синів, дочок.
5. Підстави виникнення зобов'язань по утриманню повнолітніми синами , дочками своїх батьків.

Нормативно-правові акти

- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 № 1203. *Офіційний вісник України*. 2002. № 34.
- Про Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 № 146. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146-93-%D0%BF#Text>
- Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

Література

- Андрущенко Т. С. Особливості встановлення нотаріусом суб'єктного складу аліментного договору. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 61–64.
- Афанасьєва Л. В. Аліментні правовідносини в Україні : монографія. Луганськ : РВР ЛДУВС, 2006. 224 с.
- Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право : підручник. Київ : Право, 2022. 320 с.
- Даценко В. Забезпечення інтересів дитини у справах про позбавлення батьківських прав. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 1 (34). С. 103–117. DOI [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-1\(34\)-9](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2021-1(34)-9).

- Дякович М. М. Особливості охорони й захисту нотаріусом майнових прав й інтересів батьків і дітей. *Право і суспільство*. 2015. № 3. Ч. 3. С. 71–75.
- Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом : монографія. Київ : Істина, 2014. 520 с.
- Дякович М. М. Сімейне право України: навчальний посібник. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.
- Єфіменко Л. В. Правове регулювання відносин за участю інших, крім батьків та дітей, членів сім'ї та родичів. *Юридична Україна*. 2015. № 4–5. С. 26–54.
- Єфіменко Л. В. Правовідносини за участю інших членів сім'ї та родичів як форма реалізації права на сім'ю. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 3 (161). С. 51–55.
- Комісаренко В. Д. Поняття особистих немайнових прав батьків та дітей у законодавстві та правовій доктрині України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2020. № 47. Т. 2. С. 13–17. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.47-2.3>.
- Мельник М. Б. Правова природа та сутність майнових інтересів дитини при припиненні права на аліменти у зв'язку із набуттям у власність нерухомого майна *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 15. С. 43–46.
- Пархоменко В. О. Ухилення від виконання обов'язків як підстава позбавлення батьківських прав. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 6. С. 246–250. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.42>.
- Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
- Сімейне право : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора та канд. юрид. наук, доц. В. Ю. Євко. Харків : ХНУВС, 2016. 511 с.
- Сімейне право України : підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
- Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.

Методичні поради

Розкрити зміст **першого** питання необхідно, опираючись на Главу 13 СК України, яка визначає систему особистих немайнових прав та обов'язків батьків і дітей. Відповідь повинна містити аналіз самого поняття особистих немайнових прав батьків і дітей та їх класифікацію за різними критеріями.

У **другому** питанні необхідно дослідити підстави для відібрання дитини від батьків або одного з них, причому без позбавлення батьківських прав, які визначені пп. 2–5 ч. 1 ст. 164 СК України. Аналізуючи порядок судового розгляду

такої справи, необхідно акцентувати на тому, що суд зобов'язаний керуватися найкращими інтересами дитини. Варто також вказати, що у виняткових випадках, коли існує загроза для життя чи здоров'я дитини, рішення про негайне відібрання її від батьків можуть постановити орган опіки та піклування або прокурор.

У **третьому** питанні необхідно проаналізувати ст. 164 СК України, яка визначає перелік підстав, за наявності яких мати та/або батько можуть бути позбавлені батьківських прав. Для цього зацікавлені особи мають звертатися до суду. Треба з'ясувати, які документи необхідно підготувати і додати одразу до позовної заяви: довідки, наприклад, про наявність заборгованості зі сплати аліментів, характеристики особи, яку хочуть позбавити батьківських прав, звернення до поліції, якщо такі були, акти обстеження умов проживання тощо. За ст. 166 СК України слід охарактеризувати перелік прав, які втрачає особа, позбавлена батьківських прав, навести приклади життєвих ситуацій. Також варто з'ясувати, чи зобов'язана особа, яку позбавили батьківських прав, утримувати матеріально дитину й надалі. За яких умов відбувається поновлення батьківських прав? Яка роль органу опіки та піклування у цих процесах?

Розглядаючи **четверте** питання, необхідно звернути увагу, що дитина може бути власником майна у будь-якому віці, однак управляти ним – тільки з 18 років. Необхідно розкрити роль органу опіки і піклування у випадках, коли батьки вчиняють певні правочини щодо майна дитини і навести приклади цих правочинів. Далі треба проаналізувати поняття «аліменти» і підставу для звільнення батьків від сплати аліментів, передбачену ч. 1 ст. 190 СК України. Також необхідно охарактеризувати, коли виникає і як здійснюється обов'язок батьків щодо утримання непрацездатних повнолітніх дітей; підстави та порядок участі у додаткових витратах на утримання дітей. Варто розглянути способи, як батьки можуть виконувати свій обов'язок зі сплати аліментів у добровільному (ст. 189 і ч. 2 ст. 109 СК України) і примусовому порядку (на підставі судового рішення).

У **п'ятому** питанні потрібно висвітлити обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків, який закріплено в ст. 51 Конституції України та в ч.1 ст. 202 СК України. На основі аналізу судової практики знайти приклади судових рішень, якими повнолітні дочка, син звільняються від такого обов'язку.

Тема 6. УСИНОВЛЕННЯ

План

1. Поняття, умови та функції усиновлення.
2. Порядок усиновлення. Особливості судового розгляду справ про усиновлення.
3. Підстави, порядок і правові наслідки визнання усиновлення недійсним.
4. Підстави, порядок та правові наслідки скасування усиновлення.

Нормативно-правові акти

- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Перелік захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в Державному департаменті з усиновлення та захисту прав дитини при Міністерстві України у справах сім'ї, молоді та спорту : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.09.2008 № 510. *Офіційний вісник України*. 2008. № 91. Ст. 3036.
- Перелік захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 № 479. *Офіційний вісник України*. 2008. № 82. Ст. 2784.
- Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.
- Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text>.
- Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
- Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Література

- Бевз Г. Охорона і захист дитини в умовах сучасного права: погляд психолога *Право України*. 2013. №10. С. 152–159.
- Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право : підручник. Київ : Право, 2022. 320 с.

- Дякович М. М. Сімейне право України : навчальний посібник. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.
- Єфремова І. О. Заходи відповідальності у сімейному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2017. 21 с.
- Кондратьєва О. Таємниця усиновлення під загрозою. *Юридичний вісник України*. 2012. № 35 (1-7 верес.). С. 12.
- Кузнецова К. І. Процедура усиновлення під час воєнного стану: практичний аспект. *Актуальні проблеми приватного та публічного права : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф.*, присвяч. 93-річчю з дня народж. чл.-кор. НАПрН України, акад. Міжнар. кадр. акад., заслуж. діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. Процевського О. І., Харків, 21 трав. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2022. С. 277–281.
- Павлюк Н. М., Погорілець М. В. Проблеми усиновлення в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 199–202. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/47>.
- Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
- Сімейне право : підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, проф. В. А. Кройтора та канд. юрид. наук, доц. В. Ю. Євко. Харків : ХНУВС, 2016. 511 с.
- Сімейне право України : підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.
- Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
- Цифровізація процесу усиновлення: на порталі Дія доступні 5 нових послуг / *Урядовий портал*. Міністерство цифрової трансформації України. 8 лютого 2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-protsesu-usynovlennia-na-portali-diiia-dostupni-5-novykh-poslugh>.
- Ющенко М. В. Порядок усиновлення та отримання свідоцтва про народження. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 9. С. 32–37.

Методичні поради

У першому питанні необхідно розкрити зміст поняття «усиновлення» за ст. 207 СК України. Відтак – визначити коло осіб, які мають право бути усиновлювачами, а також обставини, за яких вони це право втрачають. Важливо вказати, які особи можуть бути усиновлені, а також окреслити функції усиновлення.

Друге питання передбачає аналіз процедури усиновлення. Для відповіді необхідно опрацювати положення цивільного процесуального законодавства, які регламентують порядок розгляду судами справ про усиновлення. При цьому

потрібно звернути увагу на роль органів опіки та піклування у процесі усиновлення. Варто проаналізувати судову практику та визначити, які відомості про дітей найчастіше змінюють у повторному свідоцтві про народження.

Висвітлюючи **третє** питання, необхідно проаналізувати ст. 236 СК України, яка регламентує недійсність усиновлення. Варто акцентувати на таких моментах: чи потрібна для усиновлення згода батьків; чи береться до уваги думка / згода самої дитини; які наслідки має подання для усиновлення підроблених документів. Окремо потрібно вказати, які правові наслідки має недійсність усиновлення.

Четверте питання потребує аналізу умов, за яких можна скасувати усиновлення, на основі ст. 238 СК України. Варто визначити, хто може бути заявником про скасування усиновлення? Які правові наслідки скасування усиновлення? Чи має право дитина залишити собі ім'я та прізвище, яке отримала внаслідок усиновлення?

Тема 7. ІНШІ ФОРМИ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОЗБАВЛЕНІ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

План

1. Опіка та піклування: поняття, правова сутність, мета і завдання.
2. Патронат як особлива форма влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.
3. Прийомна сім'я.
4. Дитячий будинок сімейного типу.

Нормативно-правові акти

- Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
- Деякі питання здійснення патронату над дитиною: постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 148. *Офіційний вісник України*. 2017. № 26. Ст. 739.
- Деякі питання провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, соціального захисту дітей, залишених без батьківського піклування : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2024 № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2024-%D0%BF#Text>.
- Правила опіки та піклування : наказ Державного комітету у справах сім'ї та молоді України, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 № 34/166/131/88. *Офіційний вісник України*. 1999. № 26. Ст. 1252.
- Положення про дитячий будинок сімейного типу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 564. *Збірник урядових нормативних актів України*. 2002. № 26. Ст. 211.
- Положення про прийомну сім'ю : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 565. *Збірник урядових нормативних актів України*. 2002. № 26. Ст. 212.
- Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.
- Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
- Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

Література

- Бевз Г. Охорона і захист дитини в умовах сучасного права: погляд психолога *Право України*. 2013. № 10. С. 152–159.
- Борисова В. І., Жилінкова І. В. Сімейне право : підручник. Київ : Право, 2022. 320 с.
- Дякович М. М. Сімейне право України : навчальний посібник. Харків : ЕКУС, 2022. 416 с.
- Кравчик М. Б. Особливості патронату в законодавстві України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 5. Том 31. С. 25–31. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2020.5/05>.
- Кройтор В. А. Форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 122–127.
- Мамай І. В. Правове регулювання опіки та піклування за цивільним і сімейним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2016. 209 с.
- Ромовська З. В. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
- Савчук О. Я. Адміністративно-правовий захист дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 21 с.
- Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / за заг. ред. Т. В. Боднар, О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
- Токарчук Л. М. Влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, як реалізація принципу державної охорони сім'ї : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2021. 536 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3ad27c08-d3d5-4945-befe-7d10cde06c8d/content>.
- Яніцька І. А. Опіка і піклування як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2015. 229 с.

Методичні поради

У першому питанні необхідно висвітлити поняття опіки та піклування та їх значення у сімейному праві України, а також назвати органи, які від імені держави безпосередньо займаються питаннями опіки та піклування; визначити коло дітей, які можуть підлягати опіці (піклуванню). Далі треба вказати, які особи можуть бути опікунами (піклувальниками), які права та обов'язки виникають у них; яку

відповідальність встановлено законом за неналежне виконання опікуном (піклувальником) своїх функцій. Аналізу підлягає і процедура встановлення опіки (піклування). Насамкінець необхідно визначити мету і завдання опіки та піклування.

Друге питання присвячене такій формі захисту прав дитини, як патронат. Варто порівняти патронат з іншими формами (усиновленням, опікою, піклуванням). У рамках цього питання потрібно з'ясувати: чи потрібна згода дитини для встановлення патронату; до якого віку діє договір патронату; які обов'язки має патронний вихователь; хто встановлює плату, яку отримує патронний вихователь.

Щоб розкрити **третє** питання, необхідно вивчити основні положення щодо прийомної сім'ї, які містяться у главі 20–1 Розділу IV СК України. Необхідно визначити перелік осіб, які не можуть бути прийомними вихователями. Який орган приймає рішення про утворення прийомної сім'ї? Як відбувається фінансування прийомних сімей? За яких умов розривається договір про утворення прийомної сім'ї?

У **четвертому** питанні необхідно звернути увагу на основні положення глави 20–2 Розділу IV СК України, які стосуються дитячих будинків сімейного типу. Так само слід вказати, які особи не можуть стати батьками-вихователями. Варто розкрити особливості договору «Про створення дитячого будинку». Аналізу потребують права й обов'язки батьків-вихователів. Крім того, доцільно з'ясувати, як забезпечується фінансування дитячого будинку сімейного типу.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- ✓ Здійснення сімейних прав та виконання сімейних обов'язків.
- ✓ Захист сімейних прав.
- ✓ Поняття та види сімейних правовідносин.
- ✓ Підстави виникнення сімейних правовідносин.
- ✓ Поняття шлюбу. Умови укладення шлюбу.
- ✓ Перешкоди до укладення шлюбу.
- ✓ Державна реєстрація шлюбу (порядок реєстрації, час, місце).
- ✓ Зобов'язання наречених у разі відмови від вступу у шлюб.
- ✓ Поняття недійсності шлюбу. Види недійсних шлюбів.
- ✓ Шлюб, який є недійсним.
- ✓ Шлюб, який визнається недійсним або може бути визнаний недійсним за рішенням суду.
- ✓ Правові наслідки недійсності шлюбу.
- ✓ Особисті немайнові права та обов'язки подружжя.
- ✓ Право власності кожного з подружжя на майно (роздільне майно подружжя).
- ✓ Загальна характеристика права спільної сумісної власності подружжя (поняття, підстави виникнення та припинення).
- ✓ Володіння, користування та розпорядження спільним майном подружжя.
- ✓ Поділ спільного майна подружжя.
- ✓ Правовий режим майна жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою.
- ✓ Умови та способи взаємного утримання подружжя.
- ✓ Договірні засади надання подружжям взаємного утримання.
- ✓ Визначення розміру аліментів на одного з подружжя. Час, протягом якого сплачуються аліменти.
- ✓ Загальні підстави припинення права одного з подружжя на утримання та позбавлення такого права.
- ✓ Договірні відносини подружжя. Види договорів подружжя.
- ✓ Порядок укладення шлюбного договору (суб'єкти, форма, строк дії).
- ✓ Умови шлюбного договору.
- ✓ Припинення шлюбу (види, порядок, реєструючі органи).
- ✓ Розірвання шлюбу державним органом РАЦС.
- ✓ Розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей.
- ✓ Розірвання шлюбу за рішенням суду за позовом одного з подружжя.
- ✓ Поновлення шлюбу.
- ✓ Режим окремого проживання подружжя.
- ✓ Загальні підстави виникнення прав та обов'язків батьків та дітей.
- ✓ Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою.
- ✓ Установлення факту батьківства/материнства за рішенням суду.
- ✓ Оспорювання батьківства (суб'єкти, порядок, наслідки).

- ✓ Загальна характеристика особистих немайнових правовідносин батьків та дітей.
- ✓ Основні права та обов'язки батьків щодо дитини.
- ✓ Спори щодо виховання дітей (види, порядок та особливості розгляду).
- ✓ Спори між батьками щодо місця проживання малолітньої дитини.
- ✓ Позбавлення батьківських прав (підстави, порядок розгляду, правові наслідки).
- ✓ Загальна характеристика майнових правовідносин батьків та дітей.
- ✓ Права батьків і дітей на майно. Управління батьками майном дитини.
- ✓ Обов'язок батьків утримувати дитину. Способи його виконання.
- ✓ Визначення розміру аліментів на дитину. Зміна розміру аліментів.
- ✓ договори батьків щодо утримання дитини.
- ✓ Невиконання батьками аліментного обов'язку. Заборгованість за аліментами, відповідальність за прострочення сплати.
- ✓ Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей.
- ✓ Обов'язок повнолітніх дітей утримувати своїх батьків.
- ✓ Особисті немайнові права та обов'язки інших членів сім'ї та родичів.
- ✓ Обов'язок інших членів сім'ї та родичів по утриманню.
- ✓ Загальні засади влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. 55. Поняття усиновлення. Суб'єкти відносин, що виникають з усиновлення.
- ✓ Загальний порядок усиновлення. Правові наслідки усиновлення.
- ✓ Недійсність усиновлення та його правові наслідки.
- ✓ Скасування усиновлення та його правові наслідки.
- ✓ Загальні засади опіки та піклування над дітьми.
- ✓ Патронат над дітьми (поняття, права та обов'язки сторін, договір про патронат).
- ✓ Прийомна сім'я. Права та обов'язки прийомних батьків.
- ✓ Правовий статус дитячого будинку сімейного типу.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ПІДГОТОВКИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

Робота над індивідуальним завданням складається із кількох етапів.

1 етап – *вибір теми* із запропонованих викладачем або, за погодженням із викладачем, формулювання власної теми. При визначенні теми індивідуального завдання обов'язковою умовою виступає її актуальність, відповідність сучасним процесам розвитку національної системи права.

2 етап – *складання плану індивідуального завдання, формулювання його мети і завдань*. Структура індивідуального завдання має охоплювати: вступ, основну частину, висновки та список використаної літератури. У вступі слід обґрунтувати актуальність та значущість теми, стисло охарактеризувати ступінь її наукового опрацювання та визначити аспекти, що потребують дослідження. Основна частина повинна містити ґрунтовний аналіз поставленої проблеми. Висвітливши головні погляди та позиції науковців, важливо визначити і власну думку стосовно аналізованого питання. У висновках підводяться підсумки проведеного дослідження відповідно до поставлених завдань. План індивідуального завдання узгоджується з викладачем.

3 етап – *підбір і опрацювання нормативно-правових актів і літератури*, як зі списку рекомендованих джерел, так і сформованих самостійно. Для забезпечення належного наукового рівня індивідуального завдання необхідно використовувати не тільки навчально-методичну, а й наукову літературу, публікації в ЗМІ, судову практику, статистичну інформацію тощо. Використовувані джерела слід оцінювати критично, формуючи на їх основі власну позицію. Загальна кількість джерел – не менше п'яти.

4 етап – *написання індивідуального завдання*. Обсяг індивідуального завдання – до 15 с. комп'ютерного тексту, всі поля – 20 мм, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, інтервал між рядками 1,5. У тексті мають бути посилання на використані джерела (посторінкові або в квадратних дужках). Бібліографічний опис джерел повинен відповідати вимогам.

5 етап – *оформлення презентації* (до 15 слайдів).

Критерії оцінювання індивідуального завдання

20 балів	6 бали	Зміст, ступінь розкриття теми.
	10 балів	Самостійність виконання індивід. завдання. Власні думки, судження.
	4 бали	Оформлення презентації та її демонстрація.

Примірна тематика індивідуальних завдань

- ✓ Сімейне право України у системі національного права.
- ✓ Поєднання імперативного та диспозитивного методів правового регулювання в сімейному праві України.
- ✓ Система принципів сімейного права, їх морально-етичне підґрунтя.
- ✓ Міжнародні договори як джерела сімейного права України.
- ✓ Вплив рішень ЄСПЛ на правове регулювання сімейних відносин в Україні.
- ✓ Роль практики Верховного Суду у регулюванні сімейних правовідносин.
- ✓ Історичні витoki конкубінату та його сучасний стан.
- ✓ Концепції шлюбу в теорії сімейного права: загальна характеристика (*за вибором студента*).
- ✓ Поняття шлюбу й умови його укладення в зарубіжній країні (*за вибором студента*).
- ✓ Проблемні аспекти визнання шлюбу недійсним за законодавством України.
- ✓ Порівняльний аналіз визнання шлюбу недійсним в Україні та іншій державі (*за вибором студента*).
- ✓ Припинення шлюбу за законодавством України та іншої держави (*за вибором студента*).
- ✓ Особливості режиму окремого проживання подружжя в Україні та іншій державі (*за вибором студента*).
- ✓ Проблемні аспекти визнання батьківства в Україні.
- ✓ Оспорювання батьківства (материнства) в Україні та іншій державі (*за вибором студента*).
- ✓ Позбавлення батьківських прав в Україні та іншій державі (*за вибором студента*).
- ✓ Проблемні аспекти відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав.
- ✓ Проблема домашнього насильства в Україні та шляхи її подолання.
- ✓ Інститут шлюбного договору в Україні та іншій державі (*за вибором студента*).
- ✓ Гарантування таємниці усиновлення та відповідальність за її розголошення.
- ✓ Чинність сімейного законодавства України щодо іноземних громадян та осіб без громадянства.

Нормативно-правові джерела до всього курсу

1. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_327#Text.
2. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text.
3. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. Ст. 3103.
4. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 (дата набуття чинності для України 27.09.1991). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 205.
5. Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання від 02.10.1973. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_001#Text.
6. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_365#Text.
7. Конвенція про контакт з дітьми від 15.05.2003. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_659#Text.
8. Конвенція про правову допомогу і відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009#Text.
9. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20.06.1956. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_425#Text.
10. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text.
11. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_002
12. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
13. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя». *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 1.
14. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016 р. № 30. Ст. 542.
15. Про державну реєстрацію актів цивільного стану : Закон України від 01.07.2010 № 2398-VI. *Голос України*. 27.07.2010. № 137.
16. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13.01.2005 № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст. 147.
17. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 52. Ст. 561.
18. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7.12.2017 № 2229-VIII. *Офіційний вісник України*. 2018є.№ 6.
19. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 20.08.2008 № 479. *Офіційний вісник України*. 2008. № 82. Ст. 2784.
20. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 564. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 925.
21. Про затвердження Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах України: наказ Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 № 142/5/310. *Офіційний вісник України*. 2004. № 52. Ст. 3492.

22. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 № 565. *Офіційний вісник України*. 2002. № 18. Ст. 926.
23. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян: постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 № 1064. *Офіційний вісник України*. 2007. № 65. Ст. 2516.
24. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 (в останній редакції від 08.12.2017). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text>.
25. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 № 905. *Офіційний вісник України*. 2008. № 79. Ст. 2660.
26. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.
27. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 № 1203. *Офіційний вісник України*. 2002. № 34.
28. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5. *Офіційний вісник України*. 2000. № 42. Ст. 205.
29. Про затвердження Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. *Офіційний вісник України*. 2008. № 76. Ст. 2561.
30. Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 № 1296-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 14. Ст. 192.
31. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 року № 3425-XII (редакція від 11.10.2017). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.
32. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 № 2623-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 26. Ст. 354.
33. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-II. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
34. Про Перелік видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 № 146. *Право України*. 1994. № 7–8.
35. Про порядок та умови прийому громадян України, які проживають за межами України, та іноземців, які бажають усиновити дитину в Україні, для подання ними справ : наказ Міністерства соціальної політики від 17.11.2011 № 445. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97. Ст. 183.
36. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України від 11.12.2003 № 1382. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 15. Ст. 232.
37. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
38. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
39. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492.

Електронне навчально-методичне видання

Єлизавета Копельців-Левицька

СІМЕЙНЕ ПРАВО УКРАЇНИ:

Методичні матеріали до семінарських занять

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Редактор
Ірина Невмержицька
Технічний редактор
Ірина Артимко

Здано до набору 26.06.2024 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times. Ум. друк.
арк. 2,00. Зам. 67.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140 від
01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 203.